

BUITEN

6^E JAARGANG N^O. 45.

ZATERDAG 9 NOVEMBER 1912.

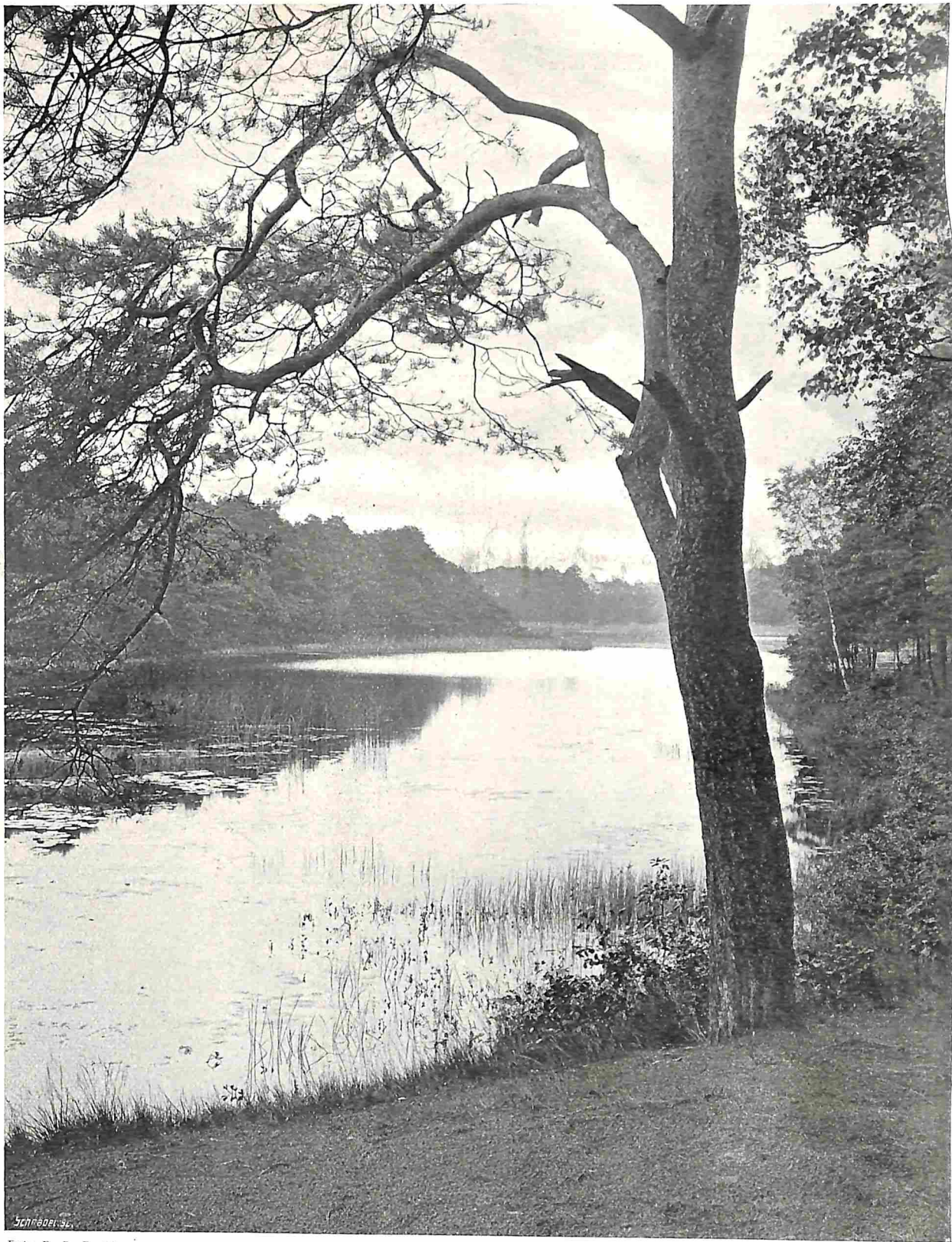

Foto F. F. P. Bins.

HET VAN ESSCHEN-VEN BIJ OISTERWIJK (N.-Br.)

INHOUD:

KOOPVROUWTJE, DOOR DAAN VAN DER ZEE	BLZ. 532
SCHADE DOOR GETEERDE WEGEN, DOOR G. DE GRAAF . . .	532
SONNET, DOOR JULES SCHÜRMANN	533
EDAM, DOOR MR. A. LOOSJES, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 534—538
EEN DICHTPROEVE UIT VICTOR VON SCHEFFEL'S JON-	
GELINGSJAREN, DOOR V. D. M.	BLZ. 537
SERINGEN, DOOR E. TH. W., GEÏLLUSTREERD	538
HET LAND DER VENNEN, DOOR F. F. P. BINS, GE-	
ILLUSTREERD	BLZ. 531 EN 540—541
EEN VOGELTJE, DAT GROOT IS IN HET KLEINE, DOOR	
A. B. WIGMAN, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 541

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografien, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74—76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk ait blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

KOOPVROUWTJE.

BONTE beweging op 't lange, smalle perron: de trein had z'n levende lading gelost, stond dampend en stampend te wachten op 't schelle fluitje, dat 'm moest aanzetten tot nieuwen rit. Warreling van drukke, gehaaste menschen, gedrang naar den rustigen kaartjes-controleur, toeklappen van portieren, geroep van conducteurs en krantenjongen, veelheid van geluid, die als een val van klanken op het perron werd neergestort....

Bij 'n derde-klas-coupé 'n vervallen vrouwtje, schuivend groote pakken koopwaar in het coupé-gat, dan zich optrekkend aan de stijlen met gore vermagerde handen, ongehaast en voor zich uit pratend, geroutineerd in het beklauseren van treinen: koopvrouw, terugkeerend naar de groote stad.

Ongegeneerd scharrelend tusschen de knieën der mede-reizigers, die in koude gelatenheid het gebeuren bezien, heeft ze de pakken koopwaar onder de banken geschoven, al maar pratend, alsof iemand naar haar luisterde. Dan, zoo breed mogelijk uitzittend in wél-gewenschte rust, heeft ze beslag gelegd op een open plek tusschen twee rookende boeren en ziet ze rond naar 't gezelschap, waarin ze rond verkeeren zal, maar waarmee ze dadelijk vertrouwd is als met haar markt-publiek.

— Blij, dà 'k zit. Wat 'n gesjouw met die zware pakke. En zoo zeul je maar dag in, dag uit....

— Dat zel niks meévalle teminste, — meent een der boeren, 't kromme houten pijpje even nemend uit de lippen, 't dan weer dadelijk stekend in de begeerig-tuitende opening.

Op 't vervallen, diep-vergroefde gelaat met de waterige, toch wel levendige oogen, komt 'n trekje van trots, en rap rollen de woorden weg:

— 'k Doe 't al tien jaar zóó. Geen week ooit overgeslage.... O, gane we eindelijk, zoo'n trein ken net doen of-t-ie geen haast hêt. En altijd eve druk met dèze trein.... Chut, die kleine is zeker bang van me, stil maar dotje, wees maar nie bang....

Over d'r, in 't hoekje, aandachtig luisterend, maar even opgeschrikt door een klaag'lijk geschrei van 't kindje op d'r schoot, zit 'n jonge, blozende boerenvrouw, met 'n witte gestreken muts, die uitgolf onder 't oud-modische stadsche hoedje. Even sust ze 't kind met 'n beweginkje van d'r schoot, dan weer heeft ze al d'r belangstelling voor 't gerimpelde menschje tegenover haar, 't vervallen vrouwtje, dat 'r deernis heeft gaande gemaakt. 't Oudje, niet-ouderbroken, retelt door tusschen den regelmatig-gedans van stampenden trein:

— Eënist kindje, juffrouw? 'n Schatje. Kijk, ze lacht alweer. Zeker, lekkerdje, lach jij maar, ja je ben 'n dotje....

Boerin gevleid, komt los:

— Viër heb 'k 'r. Drie nog thuis. Buvrouw past zoo lang op t'r. 'k Kreeg d'r net 'n tillegram van me jongste broer, dat-ie àn was in Rotterdam. Ben met 'm gròdtgebracht. In drie jaar mekaar nie gezien, en vroeger altijd same geweest. Maar-ie wou gaan vare, kon met vader nie goed opschie. 'k Ben, om zoo te zegge, 'n moeder voor 'm geweest....

D'r oogen worden vochtig bij de herinnering. Koopvrouw, even stil geweest onder d'r praten, past zich dadelijk aan:

— Ken 'k begrippe. Azzie altijd zoo same ben, is 't net, of-ie bij mekaar hoòrt, ken je haast nie zonder mekaar. Ik heb twee kindere gehad, d'een is getrouwd, woont in Amsterdam. Die heeft 't goèd. Goed dan, dà begrippe-ie wel, in z'n stand natuurlijk, en de andere....

— Man dood?....

— Ja, al tien jaar, met Kersemus wordt 't al elf. Altijd voor me eige motte zorge, met de negosie. Nou is 't eijelijk nie meer nodig, nou doen 'k 't meer uit gewóonte. Toe 'k Henderik nie meer had....

Even hokt ze, staart in 'n gevoelde verlatenheid naar buiten, waar de zilver-glimmende landslooten wegcirkelen in de alomme wei. Dan, weer loskomend in vertrouwelijke mededeelzaamheid:

— 'k Zie 'r wel oud uit, niet? Azzie zoo naar me hande kijkt en me gezicht, dan zou je wel haast zegge, dà 'k zestig ben. Maar 'k ben pas vijfenveertig....

— Vijfenveertig? — ongelooft de boerin, en de boeren monstern 't gerimpeld vrouwtje op d'r ouderdom.

— Ja, vijfenveertig. En in één dag zoo oud geworden....

D'r stem gaat nu over in stoeve ernst, d'r woorden vloten als monotone klanken weg, d'r oogen gaan glinsteren bij droeve herinnering:

— 't Was, toe 'k Henderik verlore heb. Altijd was-ie bij me, altijd ware we same. As 'k van de trein kwam met de negosie, stond-ie me al op te wachte, om me te helpe drage. Tien jaar, was-ie pas, dus veel helpe kon-ie niet, maar 'k dee dan altijd maar, of hij 't meeste droeg. 't Was zoo'n lieve jonge en we hielde zooveel van mekaar.... Tot op die dag....

— Ziek geworden? — belangstelt de boerin, maar koopvrouw, nauw lettend op de vraag, nu wég in 't verleden, dat ze wel duizendmaal heeft herleefd, en niet wegwisschend 'n enkele traan, die bij 't herdenken over de vermagerde kaken zakt:

— As altijd was-t-ie me komme hale, maar omdat 't nog wat vroeg was, had-ie met vrindjes nog wat gespeeld. Toen komt opeens de trem, hij schrikt, loopt achterover in 't water. D'r ware mensche genoeg bij, d'r springe 'r dālijk 'n paar in 'n boot, maar toen ze 'm op de kant hadde was-t-ie al dood. Ze wouwe me d'r af houwe, maar 'k heb 'm nog dood in me arme gehad....

— Verschrikkelijk, — mompelt de boerin, en allen zien meelijdend naar 't oude vrouwtje, dat zoo stil weg van d'r leed vertelt:

— Altijd zie 'k 'm vóór me, overal waar 'k ben. 'k Heb geprobeerd, 't te vergeten, want 't heeft me leve kapot gemaakt, 'k heb alles van 'm weggedaan, z'n kleeren, z'n speelgoed, alles wat-ie had. Z'n portret heb 'k uit de kamer gedaan, maar 't geeft me niks. Overal zie 'k 'm, thuis, op de mart, hier in de trein, dàar op de bank naast u, altijd zie 'k m'n Henderik, 't was zoo'n lieve, beste jonge....

— Dan zwijgt 't koopvrouw, wég in wat ze vergeten wilde. En allen zwijgen ze mee, onder den indruk....

Fluitend en rammelend is de trein over de Maasbruggen gederd. In 'n laatsten glijgang sliert-ie langs 't perron, om plots stil te schokken.

— Beurs, Rotterdam Beurs, — roept de conducteur, en de portieren flappen open.

Koopvrouw stapt uit. Bereidwillige handen helpen haar nu aan de pakken, en zeulend met haar last wordt ze opgeslorpt door de menigte, die naar de trappen dromt.

De boerin zit stil voor 't raampje haar na te oogen....

DAAN VAN DER ZEE.

Schade door geteerde wegen.

Nadruk verboden.

IN Nr. 28 van dezen jaargang vonden onze lezers een kort berichtje over dit onderwerp, waarin er de aandacht op gevestigd werd, dat in verschillende Engelsche plaatsen bezwaren van vischwaterpachters inkwamen tegen gemeentebesturen, welke teer op hun wegen brachten. Hemelwater zou schadelijke bestanddeelen van de teer in vijvers en stroompjes brengen, waardoor de vischstand ernstig geschaad werd.

Meer en meer wordt, gelukkig ook in ons land, het stof op de wegen vastgelegd door het aanbrengen van asfalt- en teermengsels. Wij zullen de laatsten zijn om de enorme voordeelen voor de gezondheid en het verkeer daarvan te ontkennen; vooral bij het toenemende autoverkeer is het teren der drukbereden wegen noodzakelijk te noemen, wil niet het opgejaagde stof de wegbermen en de tuinen daarlangs des zomers ongenietbaar maken, het landschap voor den wandelaar veel van zijn aantrekkelijkheden doen verliezen, gezwegen nog van de sanitaire eischen welke aan een publieken weg gesteld mogen worden. Noemen we dus het teren der wegen een zegen van den vooruitgang, de eisch is billijk dat zulks steeds oordeelkundig geschiede, zoodat niet andere schade een gevolg is.

Dat dit gevaar, vooral bij het gebruik van teer, lang niet denkbeeldig is, bleek ons reeds uit een vroeger verschenen studie in de „Revue Horticole”, waarin het effect der goudronnage op het plantenleven langs de geteerde wegen besproken werd, en in de wateren langs die geteerde wegen vonden we belangrijk genoeg, om er de aandacht op te vestigen.

Temeer waar ook ten onzent van de zijde der rijwielen en automobielsport de mogelijke schade bij elk verhardingsproces wel degelijk onder de oogen gezien wordt. „De Kampioen” vroeg dan onlangs ook belangstellend naar meer inlichtingen over de vischschade tengevolge van teer, naar den uitslag van het onderzoek door de Engelsche gemeentebesturen ter zake ingesteld en welke de samenstelling der ginds gebruikte teer was, nl. al of niet afgestookte vloeistof.

Wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht — en daarom onderzochten we de Engelsche kwestie nader. Bij den tegenwoordigen stand van het vraagstuk ginds meenen we wel vast te kunnen zeggen, dat ruwe teer beslist moordend werkt op den vischstand en het plantenleven in die wateren, waarin de zich oplossende ruwe teerlaag der wegen bij regen afvloeit.

Schier overal waar in Engeland ruwe teer op de wegen in de nabijheid van vischwater gebracht werd, kwamen berichten over schade aan de visscherij en verzoeken om schadeloosstelling in. De Urban District Council van Cuckfield (Sussex) deelde ons mede: „dat in 1908 in twee vijvers, een langs den weg en een op een kwart mijl afstand ervan, plots de visch in grooten getale stierf. Onderzoek bracht aan het licht, dat in beide gevallen de aangrenzende wegen pas behandeld waren met ruwe teer, terwijl het verschijnsel optrad onmiddellijk na een heftige regenbui, die teerbestanddeelen deed afvloeien in de vijvers. Andere oorzaken konden niet worden opgespoord, terwijl onderzoek post mortem der visschen als doodoorzaak septicaemia (bloedbederf) aangaf”.

De Mole bij Leatherhead was steeds zulk een gezocht vischwater, dat hengelaars er voor hun vischrecht 10 p. st. per seizoen betaalden. De wegen langs het riviertje werden met ruwe teer verhard en sedert valt er niet meer te visschen („The Field” Nov. '10).

De Itchen, tusschen Winchester en Twyford, een der rijkste vischwaters, is sinds de stad Winchester haar wegen onlangs met teer behandelde, letterlijk ontvolkt: forel, vlagzalm, witvisch, zelfs aal is gedood. De pachters van genoemd gebied hebben geprocedeerd met het gemeentebestuur van Winchester en, waar zij opnieuw visch gepoot hebben in de rivier, mag thans de stad in drie jaren tijds geen nieuwe teer op die wegen brengen en moet daarna een half jaar van te voren den pachters kennis geven van voorgenomen wegenverharding. (Red. „Fishing Gazette”).

Zoo zouden we uit Engelsche bladen tal van treffende gevallen aanhalen kunnen, waaruit ten duidelijkste de giftige werking van ruwe teer blijkt, van de Colne in Hertfordshire, de Darent in Kent, Drinkwater-Park in Manchester, overal werden doorslaande bewijzen gevonden voor de geduchte schade door toepassing van ruwe teer op de wegen. („Daily Mail” 8 Mei 1912).

Men zou kunnen denken, dat de actie van hengelaarsbonden en landbouwers overdreven was; mogelijk is dat in een enkel ook zoo geweest, doch wie gedocumenteerd onderzoek en aan de hand van proeven wetenschappelijk vastgelegde feiten wenscht, kan uit de „Archives of the Public Health Laboratory of the University of Manchester” (aldaar uitgegeven in 1906 door de „University Press”) een uitvoerige studie over „Epidemische vischvergiftiging door wegenteer in het Drinkwaterpark te Manchester” bekomen. Dit meertje werd besmet en ontvolkt door een geteerden weg op een halve mijl afstand, doch welke daarheen afwaterde, zoodat daaruit de giftige werking van ruwe teer, zelfs maanden na de aanbrenging, wel afdoende gebleken is.

Een enkel staaltje nog om het doodelijke effect van ruwe teer aan te toonen. De Chesham Town Council had dit jaar aan iemand, die door teerverontreiniging zijn ganschen oogst van waterkers in de Chess verloren zag gaan, een schadevergoeding van £ 90 uit te keeren. Ook het eiland Wight heeft zijn gevallen gehad te Carisbrooke en Newport. Onmiddellijk na het teren van een weg langs een helder stroompje bij Newport was bij de eerste regenbui, welke het afvloeiende water van den weg in het forellenrijke vischwater bracht, de stervende forel bij massa's waar te nemen op den beekbodem, vanaf de plek waar de draineering van den weg uitmondde tot op verren afstand stroomaf, terwijl naar boven geen stoornis werd waargenomen. De rijke waterflora in het stroompje begon van dien dag af te kwijnen en in het volgende voorjaar was in Maart nog geen spoor van vegetatie aan de oevers of in het water te ontdekken; eerst laat in den zomer groenden de oevers eenigszins, terwijl stroomop alles fleurde in volle plantenweelde.

Zeër terecht wordt in de „Fishing Gazette” van 20 Augs. '10 door den eigenaar van bovengenoemd vischwater opgemerkt, dat, wanneer de ruwe teer, daar gebezigd, planten en forellen radicaal te doden vermocht, deze zeker wel alle insectenleven, waarvan zoo menig visschen bestaan geheel afhankelijk is, uitgeroeid zal hebben en verder onmogelijk maken, zoodat een herstel van den vischstand door nieuwen inpoot jarenlang vruchteloos blijken moet. Het onderzoek van dit vischwater, maanden na de eerste besmetting, wijst dan ook, trots den doorloopenden aanvoer van zuiver water van boven af, nog steeds de onmogelijkheid aan voor lager dierlijk leven in het bedorven stroomgebied.

Wat betreft het bezigen van teer, waaraan door distillatie de meest giftige stoffen, t. w. vloeibare ammoniak, carbolzure olie en creosootverbindingen, onttrokken zijn, werd van zeer be-

voegde zijde in „the Builder” (Aug. 1910) er reeds op gewezen, dat om de schade aan vischwater bij het teren van wegen te voorkomen, zeer goed de waardevolle ammoniak door afstoking aan de teer te onttrekken was, terwijl asfalt in voldoende hoeveelheid met teer vermengd het afspoelen der in dat geval beter vastgelegde schadelijke bestanddeelen tegenhouden kan. Asfalt is nl. onoplosbaar door regenwater, doch deze natuurlijke teer of aardpek, waarvan zulke ideale wegen kunnen worden aangelegd, maakt het praeparaat voor wegverharding op groote schaal betrekkelijk duur, al gaat het langer mede. Volgens een ruwe berekening in de *Daily Mail* (Mei 1912) komt asfalt viermaal duurder dan gewone teer.

Hammond Smith schrijft in een Novembernummer '10 van *The Field*: Door distillatie verliest de ruwe teer ongeveer 4 % aan vloeibare ammoniak en daarmede verdwijnen wel de allergevaarlijkste bestanddeelen, nl. de verbindingen met sulphide en sulphocyanide, van het ammonium. Bovendien verhoogt de ammoniak den vochtigheidstoestand der wegen, zoodat deze daarom in ieder geval behoort te worden verwijderd. De in ruwe teer aanwezige phenol (carbolzuur), van hoe groote waarde ook als ontsmettingsmiddel, is tegelijkertijd bij eenigszins belangrijke hoeveelheden doodend voor alle levende wezens. Gezien het hooge percentage daarvan (+ 20 %) is het beslist te vermijden om teer, waaraan het carbolzuur door verdere distillatie niet onttrokken is, gelegenheid te geven in vischwater of drinkwater voor vee te geraken.

Wordt dus onder „afgestookte” teer zulke verstaan, waaraan deze meest schadelijke bestanddeelen beide onttrokken zijn, dan kan er zeer zeker van sterk verminderd gevaar gesproken worden. Dezelfde schrijver in *The Field* constateert echter, dat omtrent de werking der overige in teer vervatte stoffen op de waterfauna en -flora voorhands nog niets met beslistheid te zeggen valt. Wanneer dan ook de heer Marston, redacteur van de *Fishing Gazette*, die over dit onderwerp heel wat publiceerde, ons schrijft „dat het zeer twijfelachtig is of zelfs het gebruik van gezuiverde (purified) teer veiligheid tegen schade aan den vischstand biedt”, meenen we wetenschappelijk zekere en goed geleide proefnemingen te moeten afwachten alvorens een oordeel daarover te kunnen vormen.

Toch wordt van de rechterlijke macht bij procedure over schadeloosstellingen reeds nu beslissing in deze zaak gevraagd. Zoo had het gemeentebestuur van Carisbrooke (Wight) van zijn teerleverancier een schrijven ontvangen, waarbij deze garandeerde dat de geleverde teer in het gebruik niet schadelijk voor den vischstand zijn kon. Toen dan ook van den vischwater-eigenaar ter plaatse en zijn pachters eischen om schadevergoeding wegens den uitgeroeiden forellenvoorraad inkwamen, werd de teerleverancier door het gemeentebestuur verantwoordelijk gesteld, daar het gemeenteopzicht over de wegen erkennen moest dat hier in de samenstelling der gebezigde teer de oorzaak der schade gelegen was. (*County Press*, Mei '12.)

Reeds eenige jaren werd in Engeland naar regeeringsbemoeiingen in dit opzicht uitgezien om tot een veiligen norm te komen voor teerleveranciers, gemeentebesturen en bezitters van eigendommen te water. In Mei van dit jaar nu, heeft de president van „the Board of Agriculture and Fisheries” op aandringen van verschillende zijden, de noodzakelijkheid erkennend van een regeeringsonderzoek inzake de verontreiniging van wateren langs geteerde wegen, administratieve behandeling der materie toegezegd, mogelijk te volgen door bij de wet vastgestelde maatregelen om visch en eigendommen in die stroomen te beveiligen.

Er bestaat ginds dus kans, dat eerlang aan de te gebruiken teer voor wegenverharding wettelijke eischen zullen worden gesteld.

G. DE GRAAF.

SONNET.

Waarom herinnering kwaamt gij mij plagen
Nu ik gelukkig was met de beminden
In land'lijk huis, terwijl op deur en blinden
Ik hoorde 't ruischen van de regenvlagen.

Waarom werd ik weer onbewust gedragen
In droom naar verre stad, waar 'k eens moest vinden
Verdriet en pijn? — O! Brest! Wild woeden winden
En troosteloos viel regen al die dagen!

Ik hoor weer 't zee-lied, dat matrozen zongen
Wie rauwe kreten joelend tot mij drongen
In stil vertrek, waar 'k urenleng verlaten
Bij 't venster tuurde naar de grauwe straten....

En schrijnend als toen ik verlangend dacht
Aan de mij-lieven weent het in mij zacht.

JULES SCHÜRMANN.

VERBETERING.

In het vorige nummer van „Buiten”, No. 44, leze men op blz. 520, 2^e kolom, regel 9 en 10 van boven, inplaats van: „welker hoofdster den rooden *Aldebaran* VRIJ duidelijk in helderheid overtreft”, het volgende: „welker hoofdster, den rooden *Aldebaran*, ZIJ duidelijk in helderheid overtreft”.

Foto C. Steenbergh.

DE RAADSZAAL TE EDAM.

EDAM.

Nadruk verboden.

WEINIG buitenlandsche toeristen, die in Hollands hoofdstad komen, verzuimen een uitstapje te maken naar Volendam en Marken, „two of the quaintest spots in Europe”; hier niet geweest te zijn, het wil, voor den Engelschman en Amerikaan vooral, niet veel anders zeggen als: Holland niet gezien te hebben. Wij lachen er wat om, — als wij ons tenminste niet ergeren, omdat door die bezoeken de vreemdeling gestijfd wordt in zijn dwaze opvattingen omtrent Holland en zijn bewoners. Wij weten, dat de door vreemdelingen overstroemde streek, die Waterland heet, wel eigenaardig is, doch bij lange na niet de mooiste van ons landje, dat er wel in de nabijheid van Amsterdam, doch dan in de richting Weesp en Abcoude, veel mooier waterlandschap te bewonderen valt. Wij weten ook, dat de kleederdrachten in de wereldberoemde dorpen wel typisch zijn, maar meest kunstmatig in stand gehouden worden met het oog op geldelijk gewin.

Dit neemt niet weg, dat een bezoek aan dit stukje Nederland in theatervorm, dit kleederdrachten- en meubelmuseum onder den blooten hemel, zooals Frans Netscher zich in „*Ons eigen land*” op weinig vriendelijke wijze er over uitlaat, wel aanbevelenswaardig is, al zou men er alleen heengaan om nu toch eens te zien, hoe Engelschen en Amerikanen zich het *echte* Holland voorstellen.

Hoe dit zij, Holland „met een huichelgelaat”, ge vindt het niet in de nabijgelegen „villes mortes” Edam en Monnikendam; deze stadjes toonen zich zooals ze zijn: gevallen grootheden. En zij verdienen een bezoek ten volle.

Nog is Edam de grootste van de twee; toch stemt zijn verval droeviger, omdat het, meer dan zijn buurman, een plaats van betekenis is geweest. Ik weet het, er zijn doode steden wier verval dieper treft; steden, machtig eens, als Brugge, dat nog weelderig is met zijn trotsche praalgebouwen, maar waar niet meer klopt het leven, dat al die schoonheid deed ontstaan, waar het heldere lied van den beiaard zingt over de eens woelige, doch thans bijna verlaten pleinen van de uitgestrekte stad, nu voornamelijk nog slechts verlevendigd door de vreemdelingen, die de gewijde schoonheid van de „dode maghed” komen bewonderen; steden, machtig eens als Sluis, waar nog een trotsch stadshuis, als Stavoren, waar niets meer aan het roemruchtig verleden

herinnert. Ook de verandering van Enkhuizen, dat tot nieuw leven gekomen is met zijn visscherij en zijn bloemencultuur binnen en rondom de oude wallen, doch dat niet meer is en nooit meer worden zal de bloeiende stad met 40.000 inwoners, waarvan Velius zong:

Gij kloek Enkhuizen, die de woeste zee kunt dwingen,
Die machtig zijt door staal, door helden zonder tal,
Door schepen wijd en zijd....

deze verandering is aangrijpende dan die van Edam, dat slechts van bloeiend stadje een doodsche stedeke werd.

Toch is ook hier veel veranderd sedert den tijd, dat de be-reisde Florentijn Guicciardini Edam schetste als een stad, waar de drukte hinderlijk was: dat men van Edam kon schrijven (1674): Edam in Nort-Hollandt op den Boesem van de Zuyder Zee, twee mylen van Horn en dry van Amsterdam, is een sterke en vermaerde Stadt door de menigte van groote Schepen en Buysen, die daer daghelycks ghetimmert worden ende van Stapel loopen, hebbende daartoe een seer bequame Have: sy is oock niet min welvaerende door d'ontelleycke goede kaesen, die aldaer ghemaect, in d'omliggende plaetsen ghetrocken worden!

En als ge gelezen hebt, dat de menigte werklieden aan den havenkant er zoo groot was, dat de Oosterbruggen tusschen elf en twaalf (het schaftuur) om hundertwil niet mochten opgehaald worden, loop dan eens de Voorhaven langs naar 't oostelijk deel der stad en ga op diezelfde Oosterbrug, een dubbele ophaalbrug, die ge gemakkelijk vindt — want op elke brug te Edam staat de naam geschilderd — peinen over de vergankelijkheid der dingen, zooals ik het deed.

Ginds, aan de Achterhaven, is een vrouwtje aan 't schroben.... Verder geen geluid in dit thans meest verlaten deel van het stadje als het suizen der hoge olmen op de oude wallen, dat klinkt als een zuchten over voorbijgeganen voorspoed. Niet heel ver oostwaarts blikkert de Zuiderzee, die eertijds be-wereldstroken. En zeer vele van die schepen waren gebouwd heel dicht bij de plek, waar wij thans staan! Thans ziet men slechts een eenzaam visschersbootje, dat deint op de golven...

Het klokkenspel van den „speeltoren” verbreekt de stilte.

Foto C. Steenberghe

INTÉRIEUR VAN DE „KUNSTBAKKERIJ” TE EDAM.

„Wees begroet met jubeltonen, wees gezegend, groote dag!”
klinkt het vreemd-vroolijk tinkelend over het stadje, dat zich
als te slapen heeft gelegd in zijn rand van groen....

Edam is een oude stad, waarschijnlijk dagteekenend uit de
11e eeuw. Toen begonnen zich menschen te vestigen bij den
dam, gelegd in het water de Ye (dat het Purmermeer met de
zee verbond) om het hooge vloedwater tegen te gaan; vandaar
de naam Ye-dam, al wil C. Huygens in zijn „Stedestemmen”
den naam van de kaasstad afleiden van *Eet*-dam. Tengevolge
van het drukke verkeer met het vruchtbare binnenland breidde
het plaatsje zich vrij snel uit.

Van de eerste tijden van Yedam's bestaan is ons weinig meer
bekend, dan dat velen zijner burgers de Haarlemmers en Dok-
kummers krachtig bijstonden bij de verovering van Damiate in
1218. Het groot charterboek van Van Mieris vertelt ons, dat Yedam
den 13^{en} Mei 1393 stadsrechten verkreeg. In 1357 werd een
nieuwe haven gegraven naar het oosten en toen werd de Ye
volledig afgescheiden van de Zuiderzee door een „volle” afdam-
ming, zoo kreeg het dorp, dat bij dien tweeden dam ontstond,
den naam van Volle- of Volendam. Begrijpelijk worden, als
men dit weet, de volgende regels van een lofgedicht op Edam
uit het jaar 1643:

Woonstee der Canine faten,
Bataviersche Mede-maten,
Die met meer als eene dam,
D' Ye end Zee haer kracht benam.

In 't midden van de 14e eeuw begiftigde Willem V Edam met
een groot privilege, vrijdom van tollén en havenrechten schen-
kende, waardoor de stad snel in bloei toenam; in 't laatst der
14e eeuw werd een sluis in den dam bij Edam gemaakt, die door
de grafelijkheid onderhouden moest worden.

In den vrijheidsoorlog met Spanje vinden we Edam's naam
slechts vermeld, als het in 1572, zeer spoedig nadat de Water-
geuzen den Briel hebben veroverd, zich voor den Prins van
Oranje verklaart. Overigens hebben Edam's inwoners „in d'alge-
meene Nederlandtsche beroerten noyt de smert des oorlogs ge-
smaect en zijn altijd welvaerende gebleven”, zooals men bij een
oud prentje van Edam leest.

Edam's grootste bloei valt in de 17^e eeuw. Het was toen
geenszins een stad van 25,000 inwoners, zooals Henry Havard
in zijn „Voyage aux villes mortes du Zuiderzee” beweert; het
aantal inwoners moet op hoogstens 6000 worden geschat. Bekend
is, dat er in 1632 1267 huizen en gebouwen waren. Men vond

er verder 30 scheepstimmerwerven, 10 zoutkeeten, 2 lijnbanen,
26 houtwallen en 48 houttuinen, zooals de Kronyk van Medem-
blik vermeldt. In een oud handschrift leest men, dat Edam
ook bloeide door Haring en Groenlandsche visscherije en na-
burijsche steden verre in welvaart en bloei overtrof „zoodat men
in deeze opzichte van deeze Stadt wel mogte zeggen, dat ze
was een Stadt schoon van gelegenheit”. In 1683 waren er
de boekhouderijen van vijf voor de walvischvangst bestemde
schepen gevestigd. Bovendien was de kaashandel er van groote
beteekenis; opgeteekend is, dat de stad in 1649 een half miljoen
K.G. kaas heeft uitgevoerd.

De meeste schepen van de Ruyter's vloot zijn te Edam ge-
bouwd. Hóéveel er op de scheepstimmerwerven omging, blijkt
o.a. uit een meer merkwaardig dan mooi schilderstuk in Edam's
Museum, waarop we den scheepsbouwmeester en reeder Jacob
Thijssen Osterlin vinden afgebeeld tusschen zijn zoon en zijne
dochter, met trotsch gebaar wijzende op het groote Babel, door
hem gebouwd, de 92 schepen, die in het afgelopen jaar (1682)
van zijne werven waren te water gelaten.

Onder het Stadhouderlijk tijdperk nam Edam de 15^e plaats in
in de rij der stemhebbende steden van Holland. Het had zeven
poorten, waaronder zeer fraaie, als de in 1836 gesloopte Ooster-
poort. In een der gevels van de Purmerpoort, die in 1835 ge-
sloopt werd, bevond zich een steen, waarop een „zeewijf ofte
meermin” was afgebeeld, met het onderschrift:

Dit Beeldt hier opgericht tot een Gedachtenis,
Wat in het Purmermeer voorheen gevangen is.
Anno 1403.

In dat jaar 1403 namelijk heeft men, toen bij hoog water het
land rondom Edam overstroomd was, zoowaar dicht bij de stad een
meermin gevangen. Uitvoerig wordt die vangst beschreven in
de „Hollandsche Kronyk” (Amsterdam 1593). In die tijd dacht
men nog niet aan de voordeelen, die een stad uit „vreemdelingen-
verkeer” kan trekken en zoo wordt het eenigszins verklaarbaar
(héél goed begrijp ik het tóch nog niet), dat deze wonderbaarlijke
vrouw aan de Regeering van Haarlem werd ten geschenke ge-
geven, nadat men haar — wees gerust, o Schiedam! — had
gekleed en haar had geleerd zich netjes, als een gewoon mensch
te gedragen. Te Haarlem leerde zij, volgens de „Schoorlder
kronyk” broodeten (!) en spinnen. Doch nooit — Havard
vindt dát wel wat héél onwaarschijnlijk, maar hij legt er zich
bij neer, omdat zooveel geleerde en ernstige mannen het be-
vestigen — nooit heeft het „zeewijf” een woord over haar
lippen laten komen.

Foto C. Steenbergh.

DE GROOTE OF ST. NICOLAAS-KERK TE EDAM.

Van de wallen, die Edam vroeger omringden, was reeds een eeuw geleden niets meer over dan eenige lunetten, met stukken geschut. Op een van deze las men:

Groote Griet ben ick gehieten,
Groote kogels kan ik schieten,
Ben ick gelaaden op zijn pas,
Dan schiet ick te Hoorn in 't kerckeglas.

De goede haven, het „Oorgat”, stond tot 1622 door de Vrouwen-sluis in verbinding met het Purmermeer; door regelmatige doorstrooming bleef de haven de noodige diepte behouden.

Doch na de droogmaking van de Purmer werd de haven langzamerhand ondieper; langzamerhand ook ging de handel achteruit.

Bij resolutie van 27 Februari 1644 nog besloot Edam's Vroedschap tot uitbreiding der stad en aanleg van twee groote havenkommen, waarin voor ruim honderd schepen een veilige ligplaats zou zijn, hoewel 't schijnt dat de stad ook binnen de toenmalige wallen nooit geheel volgebouwd is; het thans onbebouwde gedeelte ten noorden van de Achterhaven is vroeger volgens de oude kaarten, die ik raadpleegde (o.a. een bij Blaeu in 1646 uitgegeven) evenmin bebouwd geweest. In elk geval, van de grootsche uitbreidingsplannen is nooit iets gekomen.

In de 18^e eeuw gaat Edams handel steeds meer achteruit; in 1732 zijn er nog slechts 1056 huizen en 6 zoutketen. Ook de kaashandel wordt ten slotte overtroffen door die van naburige steden. En langzamerhand wordt het 't stille stadje, dat het nu is. Zelfs in den woeligen Franschen tijd blijft het er rustig!

Uit het bovenstaande volgt reeds, dat men te Edam niet alleen geen middeleeuwsche praalgebouwen moet zoeken, als te Brugge, doch ook geen overblijfselen van een schitterend verleden als te Enkhuizen. Wat niet wegneemt, dat het een mooi oud Hollandsch stadje is gebleven, waar ondanks de sloopwoede van de vorige eeuw nog heel wat merkwaardigs te zien is, — zooals aanstonds zal blijken. Een mooi stadje, dat zult ge me terstond toegeven, als ge op de hooge Damsluis, een overwelfd gedeelte van Edam's hoofdgracht, ongeveer in 't midden van de stad, het prachtige stadsgezicht aanschouwt. Vóór u buigt zich het grachtje grappig naar het zuiden, tusschen kleine huisjes en tuintjes, en rijst de slanke „speeltoren” omhoog; links het in 1623 aangelegde Damplein met het flinke 18^e eeuwse stadhuis; jammer, dat het Rijk vrij goed geslaagd is in zijn poging, om dit pleintje te ontsieren, door er een mooi-bedoeld doch daarom des te leelijker Postkantoor te laten bouwen, dat wel een mengsel van een dorpskerk en een woonhuis schijnt. Aan den overkant het mooie oude geveltje van Edam's Museum... doch daarover later. En als ge u dan omkeert, strekt zich voor u uit de statige Voorhaven, Edam's belommerde hoofdgracht, waaraan nog verschillen-

de voorname 18^e eeuwse huizen staan, hier en daar ook een geveltje van ouder datum. Volgaarne zeggen wij het Dr. H. Blink na: „Wie een echt oud-Hollandsch stadje wil bezoeken, richte zijn schreden naar dit stedeke, en hij zal zich wanen in den tijd, toen de burgerij nog wedijverde met het stadsbestuur in smaak en liefde voor het nationaal schoone”.

Reeds enkele malen ^{*}^{*}^{*}sprak ik van den „Speeltoren”. Evenals te Monnikendam is er ook hier een toren, die beroofd is van het gebouw, waarvan hij oorspronkelijk deel uitmaakte; dáár van het Stadhuis, hier van de „Kleine” of „Onze Lieve Vrouwe Kerk”, die het kerkbestuur in 1883 heeft gemeend grootendeels te moeten sloopen; het was, te oordeelen naar de afbeeldingen, die er van bestaan, van buiten een eenvoudig gebouw, bestaande uit twee beuken. Een gedeelte van het schip is blijven staan en dit overblijfsel, met eenige vreemd-doende uitbouwsels, is ingericht voor school. Mooi is de ranke toren, ondanks het geknoei aan zijn benedengedeelte, gebleven en tal van reeds aardige stadsgezichtjes maakt hij pittiger en geestiger. In het achtkantige bovendeel, dat nog laat-Gothische vormen vertoont, hangt het klokkenspel, dat dagteekent van 1562 en bestaat uit 17 klokken, gemaakt door Peter van Gijn te Mechelen. Als Middelburg's „Lange Jan” er niet reeds was, om te bewijzen dat niet alleen Hemony het geheim bezat van mooie klokken te gieten, dan zou dit klokkenspel het ons kunnen vertellen; jammer genoeg dat het getal klokken zoo klein is. Het bovengedeelte van den toren bestaat uit een peervormige spits, een toevoegsel uit de 17^e eeuw.

Tusschen den Speeltoren en de Damsluis bevinden zich eenige straten en grachten, wier namen eenigszins vreemd klinken in deze stille omgeving: men vindt er een Keizersgracht, een Spuistraat en een Spui. De Damsluis is voorzien van banken met

Foto C. Steenbergh.

HET STADHUIS TE EDAM.

fraai gesmeede ijzeren leuning; het ijzer van die leuning had de eigenschap niet te roesten; de vervaardiger heeft helaas het geheim van zijn uitvinding in 't graf mede genomen. In het laatst der 19^e eeuw zijn de leuning door den toenmaligen architect van het college der uitwaterende sluizen in Kennemerland en Westfriesland, waaraan „de Dam” toebehoort, geschilderd (waarom toch, vraagt men zich af? zal Edam dan nooit verlost worden van den geest, die het in vroeger jaren zijn „zeewijf” deed wegschenken?) De directeur van Edam's Museum, de heer W. J. Tuyn, die meer dan iemand anders geacht kan worden van Edam's merkwaardigheden op de hoogte te zijn, heeft mij, ongeloovigen Thomas, uitdrukkelijk verzekerd: dat het buiten kijf is, dat vóór de leuning geschilderd werden, het niet roesten van de bovenleuning door iedereen kon worden opgemerkt.

In de onmiddellijke nabijheid van deze merkwaardige brug verrijst het voornamelijk stadhuys, dat blijkens het opschrift van den marmeren gedenksteen in de vestibule voltooid is den 18^{en} Mei 1737. De deur en het raam daarboven zijn fraai omlijst; uit het dak rijst een sierlijk torentje. Het voorste gedeelte van een middeleeuwsch gothisch gebouw, door zekeren jonker van Alkemade gesticht, later het „Gasthuis van den Heiligen Geest”, deed vóór dien als stadhuys dienst. Dit gebouw, in 1738 gesloopt, stond aan de Voorhaven (zuidzijde) dicht bij het Damplein, op de plaats van de tegenwoordige Luthersche kerk, die dan ook met het opschrift prijkt:

Daar eertijds werd het heilig
Recht
Ten nut van 't algemeen beslegt
Wordt nu, naar 't voorschrift
van Gods woord,
De vrede- en boet-bazuijn
gehoord.
Men danke God en d'achtbre
Raad
Door welker gunst dit huys
hier staat.

Slot volgt. A. LOOSJES.

Een dichtproeve uit Victor von Scheffel's jongelingsjaren.

Nadruk verboden.

HIJ, die rondzwierft door vreemde landen, hetzij deze nabij, hetzij deze verre van huis zijn, bedenkt gaarn wat groote mannen en vooral schrijvers en dichters hebben gezegd van de plek, waar hij zich op dat oogenblik bevindt; haalt ook gaarne de poëzie aan, welke ontstaan is onder de indrukken van het stukje natuur, dat hij thans zelf aanschouwt; van het historisch gebouw, waar hij toeft; van de plek, welke hij betreedt. Wie Byron's „Prisoner of Chillon” goed wil lezen en begrijpen, moet dat doen op het terras van het wonderschoon gelegen slot aan het meer van Genève zelf; wie de tal van beroemde verhalen, die in Venetië zijn geboren, naar waarde wil schatten, moet ze lezen in Venetië zelf, liefst als hij wordt rondgegendeld door een dier talloze kleine kanalen, welke de waterstraten dezer stad zijn; wie de werken van Walter Scott, althans een groot deel daarvan, wil genieten, ga naar de Schotsche meren; en wie Pompei uit den tijd der Romeinen voor zijn oogen wil zien verrijzen, neme Bulver Lytton's prachtroman over de laatste dagen dier stad ter hand en ga dien lezen, zittend op een der afgebrokkelde steenen van de opgegraven stad zelve.

Er zijn zoovele punten op de wereld, waaraan de naam van een dichter of een schrijver onverbreekbaar is verbonden, omdat wij weten, dat hij daar heeft geleefd, en dat de natuur

daar hem heeft geïnspireerd. Wanneer wij dwalen door de studentenstad bij uitnemendheid, die Heidelberg is; wanneer wij er van het geheel verbrokkelde slot uit, — waarvoor de brave Lutz in het „Oud-Heidelberg” van Meyer Förster zoo minachtend den neus optrekt, omdat het slechts een ruïne is —, neerzien op den Neckar, of van den Philosophenweg van den overkant de stad met hare schilderachtige ligging zelve aanschouwen, dan is het steeds één naam, die ons op de lippen komt, de naam van Victor von Scheffel. Want wij weten, dat hij, die de dichter der Schwaben is; die zijn meest bekend epos, gewijd aan Säckingen en aan het Hohentwiel deed spelen in zijn geboorteland, vooral studentendichter

is geweest, en door zijn zangen vol opbruischend en jubelend refrein, zangen van rustige, maar diepe beteekenis, jubelend en bruischend leven ook heeft gebracht in zoo grooten kring, werd aangehangen en vereerd als geen vóór hem. Wij hebben den naam van Von Scheffel bijna voortdurend op de lippen gehad in den slottuin van Heidelberg, waar onder het lommerrijke groen zijn standbeeld staat en wij hebben dien weer op de lippen gehad... aan de golf van Napels.

Want het is niet algemeen bekend, maar daarom niet minder waar, dat een groot deel van Von Scheffel's jongste jaren is gesleten in het heerlijke Zuiden, waarheen hij zich had begeven, deels uit lust tot reizen, deels om smartelijke herinneringen meester te worden. Hij heeft er langen tijd vertoefd op Capri; hij heeft er in Rome de gedachte aan den „Trompeter von Säckingen” zien ontstaan, en hij heeft er in de omgeving van Napels waar hij rondzwierf, stof opgedaan voor menig aardig liedje, dat zijn reisbundel vulde tot deze in staat was een compleet reisliederenboek te worden, niet al te bekerd nu meer, maar jaren geleden veel gelezen. Althans in Duitschland.

En daarom, wie van deze aardige gedichten kent, die moet ook, als hij daar in de golf van Napels rondvaart en er in Sorrento komt, denken aan meer dan een van die kleine gedichtjes, waarin hij in enkele trekken een beeld gaf van de omgeving en van het volk. Scheffel heeft eenmaal als passagier plaats genomen op een vrachtschip, dat van Napels op Sorrento voer, een windvlaag, die van Capri komt, waait hem zijn hoed in zee. Het is een grijze vilt, uit de fabriek van Irion, hoedenmaker te Heidelberg, Untergasse N. 28. Ziedaar, aldus dr. D. W. Wolff in „De Gids” van 1877, een doodeenvoudig, om niet te zeggen onnoozel onderwerp. Een liefhebber van het „abstracte Anzingen”, die het niet de moeite waard acht om zijn arendswieken uit te slaan, als hij niet aanstonds de zon in 't aangezicht kan vliegen, geeft zulk een onderwerp geen halven stuiver. Voor Scheffel is het meer waard. Het eerste couplet geeft het feit: het schip, de lading, de passagiers, de vaart, het mooie weer, de prettige stemming, de windvlaag:

Das Sorrentiner Marktschiff trug
Orangen über Meer
Und flog mit leichten Möwenflug,
Als wenn's ein Dampfer wär.
Viel Volk fuhr mit: die Luft war lind
Und alles froh gemut,
Dann blies von Capri starker Wind —
— Fahr wohl, mein grauer Hut!

De windvlaag gooit het schip over lij; de zeilen moeten gereefd worden; de schipper schreeuwt en commandeert; de vrouwen worden bang en beginnen te bidden — de dichter

Foto C. Steenbergh.

HUIS MET GEDENKSTEEN VAN JAN NIEUWENHUYZEN,
STICHTER VAN DE MIJ. TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, TE EDAM.

frisschen indruk. De bloeiwijzen verschijnen aan het eind van de twijgen, zij zijn pluimvormig, doch daar haar grootste breedte niet aan den voet, doch meer in het midden ligt, worden zij wel spiesvormig genoemd. De bloemen van de oorspronkelijke soort zijn op zichzelf betrekkelijk klein, de kelk kort en viertandig, de bloembuis pijpvormig, de bloemslippen spitseirond en vlak uitstaande, waardoor de bloemen, van boven gezien, stervormig zijn.

Een eigenaardigheid van de bloemen der Seringen is, dat zij ingericht zijn op zelfbestuiving, hetgeen niet bij zeer veel planten het geval is. Opmerkelijk hierbij is, dat deze zelfbevruchting eerst enkele dagen na het openen der bloemen kan plaats hebben. Aanvankelijk toch zijn de helmknoppen naar buiten gekeerd, zoodat het vrijkomende stuifmeel niet op den stempel kan terecht komen; na enkele dagen verschrompelen de helmknoppen min of meer, zij worden over haar geheele oppervlakte met stuifmeel bedekt, zoodat dan de zelfbestuiving gemakkelijk kan geschieden.

De kleur der sering-bloemen is oorspronkelijk zuiver wit, of licht paarsblauw, in de kultuur zijn deze kleuren echter aanmerkelijk gewijzigd, zoodat men er thans alle kleuren onder aantreft van zuiver sneeuwwit tot intensief blauw, ja er zelfs verscheidenheden gewonnen zijn, wier bloemen bijna zuiver rose zijn. Ook de afmeting der bloemen is zeer veranderd, wat duidelijk blijkt uit de afbeeldingen op deze bladzijde, die beide op dezelfde schaal gefotografeerd zijn. De eerste afbeelding geeft een witten Sering weer, zooals die jaren geleden werd gekweekt, de tweede een der beste thans in kultuur zijnde verscheidenheden, de *Marie Legraye*; de bloemen nu op de tweede afbeelding zijn nog niet eens groot, wij zagen er wel wier bloemslippen, wanneer zij op een gulden werden gelegd, over den rand heenstaken. Ook de bloeiwijzen hebben zich, zooals uit de afbeeldingen blijkt, gewijzigd, zij zijn veel grooter en voller geworden; de stengels, waarop die staan, zijn krachtiger, waardoor de bloempluimen thans beter rechtop staan. Toch zullen de kweekers zich bij dit z.g.n. verbeteren eenigszins moeten in-toomen, daar anders het gevaar niet denkbeeldig is, dat de bloemen grof worden en daardoor haar aantrekkelijkheid verliezen.

Meer nog dan om zijn bevalligheid en de fraaie kleur zijner bloemen is de Sering echter geliefd om zijn lekkere geur en

OUDERWETSCH WITTE SERING.

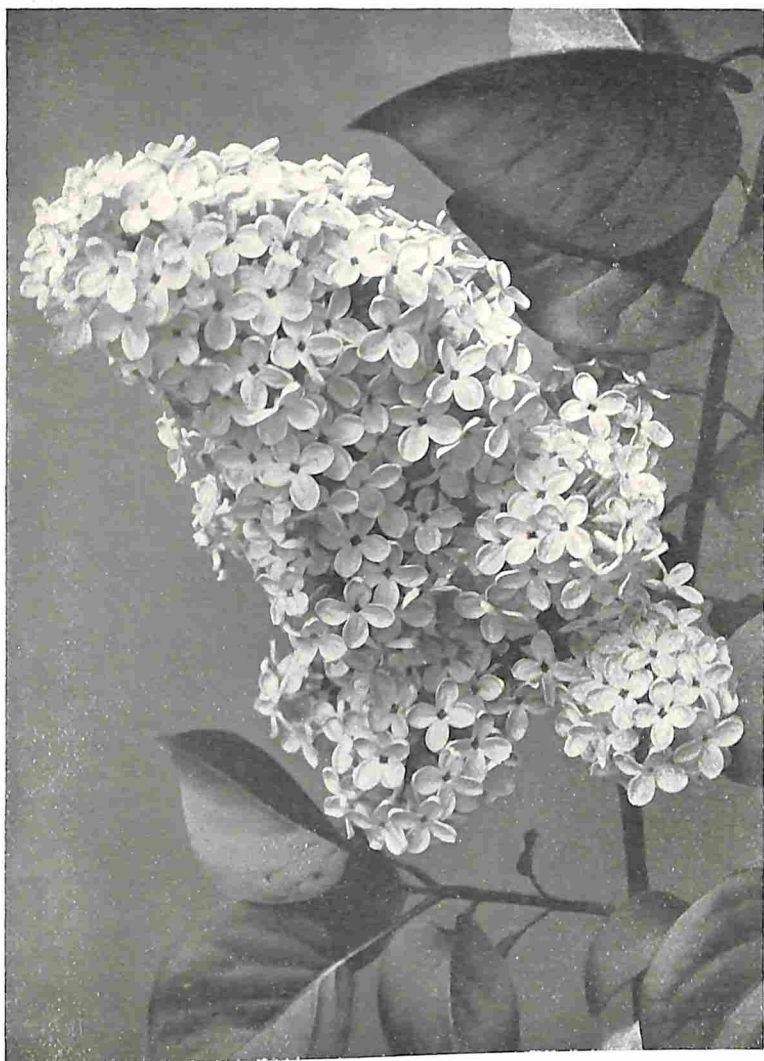
gelukkig is het zeker, dat die bij de tuinverscheidenheden niet verminderd is.

Weinig bloemheesters, die voor tuinversiering bestemd, zijn zoo gemakkelijk in de kultuur als de Seringen. Zij groeien in bijna elken grond en op iedere standplaats, vandaar, dat zij zoo veelvuldig worden aangetroffen. Dit neemt echter niet weg, dat zij toch voor een goede behandeling zeer gevoelig zijn en dit door een rijkeren bloei duidelijk toonen. Wil men van de Seringen-struiken werkelijk plezier hebben, dan moet men ze een goede, open en zonnige standplaats geven. Hoewel zij op dit punt niet erg kieskeurig zijn, verlangen zij toch bij voorkeur een niet te lichten, doch goed water doorlatenden grond. Wil men jonge struiken planten, dan doet men het best flinke gaten te maken, ook de ondergrond om te spitten en vooral toe te zien of de bodem niet te arm is, in welk geval er wat goeden tuingrond doorheen gemengd moet worden. Zoo behandeld, zal de Sering na een paar jaar flink gaan doorgroeien en jaarlijks mooi bloeien.

Nu heerscht onder veel tuinliefhebbers de verkeerde meening, dat heesters, eenmaal geplant, verder geen verzorging meer behoeven en toch is niets minder juist dan dat. Heeft een Sering eenige jaren op de zelfde plek gestaan, dan spreekt het wel van zelf, dat de grond arm wordt aan voedsel, waarom bemesting noodig is en dit geldt niet alleen voor de Seringen, maar voor alle bloemheesters. Dit bemesten kan men op tweeërlei wijzen doen. In het najaar kan men een laagje ouden stalmest tusschen de heesters in laten brengen, dit tot het voorjaar laten liggen en dan door den bovengrond heenspitten, of wel, men kan in het voorjaar, bijv. half Maart, geulen om de heesters doen graven, die gedeeltelijk met verschen koemest doen vullen en dan verder een keer of wat met water laten volzetten, waarna zij weder dicht gemaakt moeten worden. In beide gevallen zullen de opgeloste voedingsstoffen in den grond doordringen en den heesters ten goede komen. Ook moet men niet verzuimen de grond tusschen de struiken gedurende den zomer enkele malen flink te laten schoffelen en opharken, waardoor de lucht goed in den bodem kan doordringen. Bij deze bewerking kunnen dan tegelijkertijd de grondscheuten, die de Seringen vrij talrijk maken, afgesneden worden.

Zooals wij reeds zeiden, bloeien de Seringen aan het einde der twijgen en hieruit volgt reeds, dat men met het snoeien zeer voorzichtig moet zijn, daar er veel gevaar bestaat om al de bloemknoppen weg te snijden. De beste raad, die wij ieder kunnen geven is: „laat aan uw Seringen zoo min mogelijk snoeien en staat vooral niet toe, dat er vroeg in het voorjaar aan gesneden wordt”. Nu kan het wel eens voorkomen, dat het om de een of andere reden noodig is een seringenstruik uit te dunnen of in te korten, in welk geval dit moet geschieden onmiddellijk na den bloei. Groeit de struik goed, dan zullen de scheuten, die hij dan des zomers maakt sterk genoeg zijn, om het volgend voorjaar weer te bloeien. Is een heester te groot geworden, dan doet men het best enkele der oudste en zwaardere takken bij den grond weg te zagen, waardoor de jongere beter zullen gaan doorgroeien. Steeds is het echter geraden de uitgebloeide bloempluimen, voordat zij zaad maken, voorzichtig weg te snijden.

Eén raad zouden wij vooral aan veel bezitters van stadstuinen willen geven, die ieder jaar weemoedig zien naar den steeds zwakker wordenden bloei van hun Seringen. Laat een paar jaar enkele der sterkere grondscheuten doorgroeien en help die, door een doelmatige bemesting, zoodat zij krachtig en gezond worden, waardoor zij de oude, somtijds zeer zware takken kunnen vervangen. Deze laatste laat men dan ten slotte bij den grond afzagen, waardoor men een geheel verjongden struik gekregen

SERING MARIE LEGRAYE.

heeft, die misschien niet het eerste, doch zeker het volgend jaar weder even mooi zal bloeien als destijds zijn vader deed.

Hoewel Seringen struiken staan er niet, die zoo'n verjongingskuur dringend noodig hebben.

Het voortkweeken der Seringen geschiedt door veredeling. De kweekers laten daartoe jonge zaailingen voornamelijk uit Frankrijk komen; een liefhebber, die enkele struiken wil kweeken, kan daartoe echter zeer goed eenige uitloopers afsteken en tot dit doel afzonderlijk opplanten, het volgende jaar zullen zij dan veredeld kunnen worden. Deze bewerking geschiedt door middel van oculeren en eischt eenige handigheid. Iedere goede tuinman dient het te kennen, doch of het hun, wiens dagelijksch werk het niet is, altijd even goed zal gelukken, wagen wij te betwijfelen. Het oculeren moet men in de maand Augustus doen en de oculatie moet op ongeveer 15 à 20 c.M. boven den grond aangebracht worden. Het intoppen van de scheutjes, die uit deze oculatie's ontspruiten, moet zoo vroeg mogelijk geschieden om op deze wijze te goed vertakte struikjes te verkrijgen. Blijken de jonge struikjes goed door te groeien, dan kan men ze het volgende jaar op 50 à 75 c.M. onderlingen afstand verplanten, waar zij blijven staan, totdat zij op de voor hen bestemde plaatsen worden gezet.

Het veredelen van Seringen is een aardig werk, doch beschikt men niet over voldoende hulpmiddelen, dan doet men beter de struiken bij een vertrouwd boomkweeker te koopen.

Weinig bloemheesters zijn zóó geschikt om in bloei getrokken te worden, als juist de Seringen. Dit trekken is een mooi werk voor ieder, die daartoe in de gelegenheid is, doch men heeft er een zeer warme kas voor noodig en lang niet iedereen kan daarover beschikken. Wij raden dan ook ieder, die geen inrichting daarvoor heeft, veel liever de benodigde Seringen in de bloemenwinkels te koopen, daar men dan voor veel teleurstelling gespaard zal blijven.

Afgesneden en in water gezet, blijven de bloemen langen tijd frisch en mooi en zeker is er weinig sierlijkers denkbaar dan een vaas gevuld met rijk bloeiende afgesneden takken van Seringen, vooral der prachtige verscheidenheden, die er tegenwoordig van verkrijgbaar zijn.

De soort, die het veelvuldigst gekweekt wordt, is de *Syringa vulgaris* en haar variëteiten. Behalve deze zijn er echter nog een paar soorten, die inderdaad, vooral voor een grooteren tuin, wel aanbeveling verdienen. In de eerste plaats de *Syringa persica*, een betrekkelijk klein blijvende, doch losse en zeer sierlijke soort; de *Syringa Emodi* en *Syr. Emodi elegantissima*, die in 't begin van den zomer met groote pluimen vleeschkleurige bloemen bloeien en ook als bladheesters niet verwerpelijk zijn, doch wier bloemen minder aangenaam rieken en ook *Syringa villosa*, een inderdaad mooie bladheester, die eveneens fraai bloeit.

Onder de talrijke verscheidenheden van de gewone *Syringa vulgaris* durven wij met gerustheid aanbevelen:

Marie Legraye, met groote, zuiver witte, enkele bloemen.

Mme Lemoine, met prachtige, gevulde witte bloemen.

Casimir Perier, 'n zeer mooie, gevulde, roomwitte verscheidenheid.

Charles X, een zeer mooie enkelbloemige, blauwviolet v. variëteit.

Gloire de Lorraine, met zeer groote pluimen, enkele paarsroode bloemen.

Souvenir de Louis Späth, een mooie, enkelbloemige, purperroode verscheidenheid.

Michaël Büchner, met mooie, licht lila, gevulde bloemen.

Président Grévy, een mooie gevulde verscheidenheid, blauw met licht hart.

Doyen Ketelaar, prachtige, gevulde, rose verscheidenheid.

Charles Baltet, een gevulde, licht lila v. variëteit. E. TH. W.

HET LAND DER VENNEN.

Nadruk verboden.

HET land der vennen! Het land waar Bragi, Wodan's zoon geboren werd, waar:

„Hij zag op moeders arm het boomgewuif,
„De wolken zeilen langs het hemelmeer,

„En greep naar beide en kraaide van de pret”.
Waar hij grooter geworden:
„Soms eenzaam was in 't groote woud
„En luisterde naar het zachte boomgeruisch,
„Het ritslen van het riet en 't kabblend ven”.

Waar hij Idoena ontmoette en

.... die twee

„Ze gleden als kapellen langs het ven,

„Een witje en een mooi gestippeld, bruin.

„Zij vonden in elkanders oogen steeds

„Het antwoord op de onuitgesproken vraag”.

Waar dit land te vinden is? Niet zoo ver van hier, een paar uur sporen slechts, want het hier bedoelde is het zoo innig mooie vennenwoud zuidwaarts van Oisterwijk.

Wanneer wij, Hollanders, onze zomerplannetjes maken en eens voor een keer wat anders als zee en duin willen zien, richten wij gewoonlijk op de eerste plaats onzen blik naar Gelderland, ook Overijsel verheugt zich meer en meer in onze belangstelling, zelfs Drente werd door ons ontdekt als een land waar wat meer dan turf te vinden is, maar het Zuiden „het donkere Zuiden”, behalve dan het uiterste deel

van Limburg en het meest westelijke deel van Noord-Brabant, wordt doorgaans genegeerd. Wat zeer jammer is, want daar ligt in het hartje van Brabant een stuk natuur, zoo ongerept, zoo vol poëzie en romantiek, dat de wedergade binnen onze grenzen ver te zoeken, zelfs niet te vinden is; bosch en water vormen hier een harmonisch geheel van zeldzame bekoring. Het moet ons dan ook niet de minste verwondering baren, dat dr. Schepers, toen hij zijn „Bragi” schiep, het dichtwerk I, waaraan ik vorenstaande regelen ontleende, zijn held in deze dichtelijke omgeving liet geboren worden. En boven dit kleine paradijs, dit weergaloos stuk natuur, hangt dreigend, zeer dreigend zelfs, het zwaard van Damocles, in den vorm van den houthakkersbijl, gevoerd door de hand der speculatie. Kan deze hand tegengehouden worden?

Men denke echter niet, dat Oisterwijk nog zoo bijzonder primitief is, verre van daar, want al is het voor de groote massa een terra incognita, de zoekers van waar natuurschoon hebben het wel gevonden. Bovendien doet de Vereeniging tot Bevordering van het Vreemdelingen-verkeer met haren volijverigen secretaris, den heer George Perk, al het hare om Oisterwijk's schoon wereldkundig te maken. Gevolg van een en ander is, dat het dorp meerdere goede hotels en pensions bezit, waarvan er twee: Boschoord en de Hondsborg in het bosch zelf liggen. Van het dorp of liever het vlek valt anders niet veel te vertellen. In vroeger eeuwen moet het vrij belangrijk en welvarend geweest zijn, maar zooals

dat in den godden ouden tijd gebruikelijk was, werd het eenige malen vernield, platgebrand, uitgemoord, door de pest geteisterd en zoo meer. Te verwonderen is het dus niet, dat er van het oude Oisterwijk zoowat niets is overgebleven; alleen het geres-taureerde „oudste Oisterwijksche huis” en de overblijfselen der „oude linde” herinneren er aan. Het tegenwoordige Oisterwijk, weer opgeleefd door schoen-, leder- en tabaksindustrie, maakt een bijzonder prettigen en vriendelijken indruk, in hoofdzaak te danken aan het hooge hout, dat de zeer breede hoofdstraat overschaduwet; westwaarts domineert de machtige katholieke kerk, gebouwd, zooals ik lees, naar het beroemde voorbeeld van den dom te Trier, de geheele omgeving. Aan de zuidoostzijde verlaten we thans het dorp en komen weldra op den Oirschotschen baan, prachtige landweg, waar de woudgeur ons tegemoet komt, niet verontreinigd door benzinedamp, want voor het moderne kilometervretende, stof en stank verspreidende voertuig is deze heerlijke weg gelukkig absoluut onberijdbaar. De hoogwielige Brabantsche kar in het diepe spoor voortgehobbeld door het zware met vliegennet omhangen paard, dat zijn klokje zoo melancholiek door de diepe stilte doet klingelen, is hier alleen op zijn plaats. Zoo komen we langs de „Gemulle-Hoeken”, vriendelijke uitspanning gelegen op het landgoed van denzelfden naam, dat thans is overgegaan in handen van de heeren Kamp, te Rijs-

Foto Mej. Fr. Gallay. HET WITVEN BIJ OISTERWIJK.

wijk en Spandaw, te Haarlem en voor het publiek toegankelijk blijven zal, bereiken het moderne pension „Boschoord”, dat zijn naam alle eer aandoet en bevinden ons midden in „Het land der Vennen”. Wel is er sedert Bragi's leven hier als een droom voortgeleed wat veranderd want waar wellicht hij met Idoena op hunne beenen schaatsen, over de bevroren waterspiegel van het ven gleden, heeft thans de Oisterwijksche IJclub zijn zetel opgeslagen en de uit blanke zwanen zich metamorphoseerende even blanke jonge vrouwen zouden thans eene vrij behoorlijke bad- en zwemgelegenheid vinden, maar och, deze dingen hebben toch ook hunne praktische zijde en daar het gelukkig niet een der mooiste vennen is, waaraan ze gevonden worden, verstoren ze de stemming minder dan men denken zou.

In een boschrijk en nu en dan heuvelachtig terrein van meer dan een uur gaans en bijna even breed, vinden we, de kleintjes niet medegerekend, wel meer dan twaalf dezer schilderachtige waterplassen, bijna alle verschillend van karakter en omgeving. Sommige liggen diep in het hout verscholen, de grillig gevormde oevers overhuifd door zware dennen, bij andere domineert het loofhout en weerspiegelen teere berkenstammetjes zich in het heldere water, bij weer een ander is het eene typische boerderij, die de afwisseling brengt, zoo heeft elk ven zijn eigen bekoring. En in, om en bij al deze vennen een plantengroei van zeldzame verscheidenheid. Jac. P. Thijssen noemt dan ook o.a. het Choorven een openluchtmuseum van buitengewonen rijkdom, want de geheele plantenwereld van het bosch, de hei en het veenmoeras heeft zich om dit ven verzameld. 2) De eigenaardigheid, dat van al deze plassen de lengteas in zuidwestelijke richting ligt, doet de vraag rijzen hoe deze vennen wel ontstaan zouden zijn. Meer dan waarschijnlijk is het, dat het overblijfselen zijn van oude rivierbeddingen, de diepste deelen dan, waarvan de overheerschende zuidwestenwind het droog gekomen zand tot heuveltjes heeft opgewaaid.

Merkwaardig is het dat deze romantische omgeving nooit tot de verbeelding der vroegere bevolking schijnt gesproken te hebben, want nergens vind ik eenig spoor van sage of legende, terwijl er toch nauwelijks dankbaarder terrein voor het ontstaan van volksoverleveringen te vinden is.

En veel van dit schoon, het voornaamste nog wel, wordt thans met totalen ondergang bedreigd. Het is weer de oude geschiedenis. „De Hondsborg”, het uitgebreide landgoed, waartoe een groot deel van het vennenwoud behoort, werd door zijn eigenaars verkocht aan een consortium, dat voornemens is het goed te gaan exploiteeren; in gewoon Hollandsch beteekent dit: de mooiste boomen omhakken en den grond bij stukjes en beetjes verkoopen. Toen dit bekend werd ging er een noodkreet op, niet alleen uit Oisterwijk, dat onmiddellijk belang bij de zaak had, maar ook van elders. Er werd geprotesteerd in dagbladen en tijdschriften tegen deze voorgenomen daad van vandalisme. In dit tijdschrift verscheen reeds een hevig protest van Dr. J. B. Schepers 3), A. Jurriaan Zoetmulder deed zijn stem hooren in „Van Onzen Tijd” 4) en wellicht meer anderen.

En deze noodkreten, deze protesten, ze werden gehoord en zullen naar gehoopt wordt niet tevergeefs geweest zijn, want de zoo sympathieke „Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland” die steeds op de bres staat wanneer er gevaar voor belangrijk natuurschoon dreigt en aan welker tusschenkomst wij het behoud danken van het Naardermeer, het Leuvenumsche Bosch en het landgoed Hagenau, nam de zaak ter hand. Dit nu wil niet zeggen, dat ze daarmee afgedaan is, volstrekt

Foto F. F. P. Bins.

HET CHOORVEN BIJ OISTERWIJK.

niet, want deze vereeniging beschikt niet over zoo groote middelen als noodig zijn om alleen maar het mooiste deel van „De Hondsborg”, het deel, waarin tusschen de met bosschen bedekte hoogten, de drie schilderachtigste vennen het van Esschenven, het Witven en het Choorven gelegen zijn, aan te koopen. Daartoe schrijft zij eene rentelooze eerste hypothecaire obligatielening uit, groot f 125.000, verdeeld in obligatiën van f 1000, f 500 en f 250, door uitloting aflosbaar à 100 „o”. Van het slagen dezer leening hangt thans het behoud af van „Het Land der Vennen”. Daarom gij, die de middelen bezit en mede wilt werken tot het behoud van dit natuurmonument, neemt deel aan deze leening 5), houdt de hand tegen die dreigend den bijl zwaait. Dit kunt ge door jaarlijks wat rente te derven, want uw te storten kapitaal blijft, daarvoor staat de Vereeniging u borg. De hier geplaatste 6) afbeeldingen geven maar een hoogst gebrekkig beeld der werkelijkheid, want om deze uit te beelden behoort penseel, palet en meesterhand. Toch hoop ik iets, hoe weinig dan ook, te hebben bijgedragen tot het behoud van „Het Land der Vennen”. F. F. P. BINS.

1) Bragi, door J. B. Schepers, bij S. L. van Looy, Amsterdam.

2) Zie „N. Rott. Crt.” 5 Oct. 1912.

3) Zie „Buiten” 16 Maart 1912.

4) Zie „Van onzen Tijd”, Nos. 42 en 43, jaarg. 1911—'12.

5) Het bureau der „Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland” is gevestigd te Amsterdam, Rokin 69.

6) Wij meenen onze lezers genoeg te doen, met bij dit artikel ook twee reeds vroeger in ons blad verschenen afbeeldingen nogmaals te plaatsen. Red.

Foto Mej. Fr. Gallay.

HET VAN ESSCHENVEN BIJ OISTERWIJK.

Een vogeltje, dat groot is in het kleine.

Nadruk verboden.

’T IS misschien wel wat al te gewaagd om een vogel bij 'n vliegmachine te gaan vergelijken, maar ik durf die vergelijking bij een paar van onze gevederde vrienden toch wel te maken, en, na den ekster, heb ik hierbij in 't bijzonder op 't oog de kleine staartmeesjes.

Eerlijk gezegd is deze uitvinding niet van mij, maar afkomstig van Van der Veen, die me op 'n Oranje Nassau's Oordwandeling op de treffende overeenkomst tusschen staartmees en vliegmachine wees. En 't is werkelijk treffend!

De korte vleugels als zijdekken, de lange staart als roer, de korte hals en kop als eigenlijke motor, geven aan dit vogeltje meer dan aan andere den indruk van een Wright, Antoinette, Farman, Deperdussin, Blériot of hoe al die ééndekkers mogen heeten.

Voor al de lange staart van deze mees is 't meest opvallend, en daaraan is hij niet alleen van de andere meezen, maar ook van alle andere vogels gauw te kennen. „Een bolletje veeren met 'n breipen er in", karakteriseert Heimans 't staartmeesje ergens, een epitheton ornans, dat nog meer zegt dan mijn vlieg-machine-vergelijking.

Ik vermoed, dat ge uit deze weinige regels al meer dan genoeg gegevens hebt kunnen putten, dan ge voor de determinatie van vriend caudatus noodig hebt, en daarom zal ik me van een gedetailleerde beschrijving vooreerst onthouden.

Geruimen tijd is men over dit vogeltje in onzekerheid geweest, doordat men twee verschillend gekleurde exemplaren opmerkte, die toch geen mannetje en wijfje schenen te zijn. Er waren er n.l. met geheel witte, en met zwartgestreepte koppen. Men heeft broedparen gevonden, waarvan beide vogels een witten kop hadden, andere, waarvan beiden duidelijk en expressief een zwarte kopteekening vertoonden, weer andere, bij welke de eene vogel een witten, of bijna witten kop bezat, terwijl nommer twee zwartgekleurd was. Bij deze laatste combinatie bleek de zwartgekleurde *steeds het mannetje* te zijn. Volgens den bekenden Nederlandschen ornitholoog Mr. Dr. R. C. E. G. J. baron Snouckaert van Schauburg kan dit echter toeval zijn, wijl het aantal onderzochte exemplaren niet groot genoeg is, om een beslissend eindoordeel te kunnen uitspreken. De voorloopige conclusies, waartoe genoemde baron Snouckaert na zijn onderzoek ten dezen geraakt is, zijn deze:

Hij stelt voorop, dat er natuurlijkerwijze slechts één subspiecie is, n.l. *Aegithalos caudatus europaeus* Herm; er zijn daarbij individuen met witte, en andere met zwartgekleurde koppen, tusschen welke beide uitersten talloze overgangen bestaan. De vogels met zwarte kopstrepen zijn jongen; naarmate ze ouder worden, verdwijnen die strepen langzamerhand, en wordt de kop witter, zonder echter ooit het reine wit van *A. c. caudatus* te bereiken. Zoo blijkt dus, dat de nestor der Nederlandsche ornithologen, prof. H. Schlegel, het reeds bij 't rechte eind had, daar hij in zijn *Vogels van Nederland* (1854—'58) op blz. 254 en 255, deze leer blijkt voor te staan. Bij den nog geheel jongen, eerst kort tevoren het nest verlaten hebbenden vogel, zijn niet alleen twee strepen ter zijde van den kop, maar ook de teugels, wangen en oorstreek donkerder gekleurd. In het najaar, volgende op de geboorte, blijven alleen de zwarte strepen boven het oog en in den nek over. De mannetjes (respect. wijfjes) met zwarte kopstrepen, welke men in April gepaard vindt, zouden alzoo jonge vogels zijn, nog niet in hun volle kleed, maar toch voor voortplanting geschikt. Een ongeveer analoog geval vindt men bij het Zwarte Roodstaartje (*Ruticilla titys* Scop.), waarbij de mannetjes eerst in het tweede jaar hun vol zwart kleed krijgen, maar reeds in het eerste jaar, als zij nog het onaanzienlijke, grauwe kleed dragen, paren zij. Wie meer van deze kwestie wil weten, leze: Dr. E. Hartert's indeeling van *Parus caudatus* L., door Mr. Dr. R. Baron Snouckaert van Schauburg in *Verlagen en Mededeelingen der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging*, N° IV, jaargang 1907. Bekijken we nu eerst de staartmees zelf wat nauwkeuriger. Dadelijk treft het, dat hij niet zoo opvallend bont gekleurd is als de andere soorten van zijn familie, voornamelijk kool- en pimpelmees. De geheele onderzijde is wit, aan de flanken met een lichtrosen weerschijn; nek en rug zwart, schouders roodbruin; behalve de twee buitenste veeren, die wit zijn, is de staart zwart, vleugels zwart, het slechts 5 m.M. lange snaveltje eveneens. Ge ziet, dat haalt niet bij het geel, groen, blauw, wit en zwarte kleurenspeel van major en coeruleus. De staart, waarnaar de vogel zeer doeltreffend is genoemd (in andere talen heet hij ook Longtailed Tit, *Mésange à longue queue*, Schwanzmeise, Stjårtmes in Zweden) is 92 m.M. lang, terwijl de staartmees zelf een lengte heeft van 150 m.M., zoodat meer dan de helft op den staart komt. Met dat onhandig lange uitsteeksel kunnen ze de vreemdste dingen doen. Zie je b.v. in het voorjaar, reeds in begin April vaak, een vogel van deze soort vliegen met een krommen, of althans sterk gebogen staart, dan behoeft ge hem maar te volgen, om weldra het nest te bereiken. Doordat zoo'n in-den-weg-zittenden staart bij het broeden danig in de knel heeft gezeten, kan hij zijn oorspronkelijken stand niet zoo dadelijk weer aannemen, en zoo komt het dan, dat men in den broedtijd vaak vergast wordt op een kromgestaarte staartmees, wat een erg komiek gezicht oplevert. Eigenlijk moest ik zulke dingen niet vertellen, want het nestuit-halen zou er door in de hand ge-

werkt kunnen worden, en dat is geenszins mijn bedoeling.

Een staartmees is trouwens bijzonder nonchalant met zijn nest. Ik bedoel niet, wat betreft het vervaardigen, neen, er zal moeilijk een Nederlandsche vogel gevonden worden, die deze mees in dit opzicht evenaart. Daarom noemde ik in 't opschrift dezer bijdrage den kleinen bouwmeester een vogeltje, dat groot is in 't kleine, want ik geloof niet, dat er een mensch ter wereld zonder (of desnoods met) werktuigen een kunststuk als een staartmeezennest zou kunnen vervaardigen.

Wie in de lente op een staartmees acht geeft en hem naloopt, heeft binnen vijf minuten zijn nest. De vogel wijst zelf den weg, en zoo kwam het, dat ik allen in den zomer van 1908 een elftal nesten geweten heb. In 1900 zeven en in 1912 maar 'n stuk of drie. Doch daar hadden andere factoren schuld aan. In de streken met veel laag hout, vooral dennen en sparren, zijn ze thuis. Nog maar 'n paar keeren vond ik 't nest niet in 'n naaldboom: eens in 'n *accasia*, eens in een wilg en 'k meen ook 'n keer tusschen de wortels van een boom aan den bergrand.

Het is van kogelvormige gedaante, met een vliegopening schuin boven, en meestal zoo bedrieglijk gelijk aan de omgeving, dat het een geofend oog vereischt, het te vinden. Het bestaat uit korstmos, spinnewebben, draadjes, paardenhaar enz. en is van binnen bijzonder zacht gevoerd met fijne donsveertjes. Het wijfje bouwt bijna geheel alleen en doet daar minstens veertien dagen over. Dan kan men het eerste ei verwachten. Iederen dag komt er een bij, tot 9 à 12 toe. Ze zijn van een witte kleur met roodachtige puntjes en vlekjes, welke naar de stompe pool dichter worden, en hebben een grootte van slechts 14 bij 11 m.M. Het gewicht der ledige schalen bedraagt 53 milligram. Na dertien of veertien dagen broedens komen de jongen uit, en dan is het voor de ouwelui sjouwen van den vroegen morgen tot den laten avond.

In die dagen blijkt eerst recht het nut van den staartmees. Een Engelsch onderzoeker, wiens naam me is ontschoten, stelde vast, dat op één dag de jongen 475 maal (!) gevoerd werden. In het begin kan 't stevige, elastische nest de vracht wel dragen, doch na 'n week worden de jongen er te groot voor, hier en daar komt er een scheurtje, een barstje, een spleet in den wand, en de jongen steken hun staart door de ontstane gaten en openingen, die zij ook nog in een ander, onnoembaar geval weten te benutten, zoodat de ouden weinig of niet meer voor 't schoonhouden van het nest hebben te zorgen. Sit venia verbo....

Een komisch gezicht, zoo'n staartmeezenkinderkamer, waaruit 'n stuk of tien staarten aan alle kanten komen uitsteken, net een stekelvarken. Op 'n goeien dag vliegen ze uit, en dan zie je ze op een rijtje zitten op 'n boomtak, terwijl papa en mama nog steeds voedsel aandragen. Zijn ze groot genoeg om de wijde wereld op eigen houtje in te trekken, dan hebben de ouwelui juist den tijd, om nog 'n nest te bouwen.

Over het geluid van *A. caudatus* is niet veel te zeggen, het bestaat slechts uit een melancholiek piepen, aan 't slot wat dieper, worden ze opgeschrikt of zijn ze nijdig, dan klinkt er een opgewonden tzerri terr. Bij 't nest-aanduiden, als ik het zoo eens noemen mag, roepen ze een dof tzarr. De staartmees is 't type van 'n standvogel, in gezelschap van andere meezen doorzoekt hij 'swinters de bosschen, en ook ziet ge hem niet zelden in den tuin.

Maar op den voerbak komt hij nooit. Daarvoor is hij van te fijne constitutie.

A. B. WIGMAN.

Foto R. Tepe.

STAARTMEES BIJ HET NEST. EXEMPLAAR MET ZWART-GESTREEPTEN KOP.